

УДК 378.147:373.3

Наталія Опанасенко

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ КРЕДИТНО- МОДУЛЬНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ

У статті розглядаються особистісно орієнтовані технології навчання майбутніх учителів початкової школи при викладанні інтегрованого курсу «Теорія виховання. Методика виховної роботи» за кредитно-модульною системою. Запропоновано завдання для самостійної роботи в модульному середовищі до різних тем.

Ключові слова: особистісно орієнтований підхід, технології навчання, кредитно-модульна система, процес навчання.

На сьогодні залишається актуальним питання підготовки майбутнього вчителя для національної школи. На сучасному етапі розвитку освіти важливою є ідея побудови «педагогічного процесу як системи, що спирається на теорії загальнолюдських цінностей, гуманізації, особистісно орієнтованого підходу [2, с. 3]». Особистісно орієнтований підхід сприяє залученню студента до активної діяльності. Тому викладач у своїй роботі повинен враховувати індивідуальні можливості студентів, використовувати диференційований підхід, особистісно орієнтовані технології навчання студентів, тим самим сприяти розвитку їх пізнавальної активності, самодіяльності, формування здатності до управління своєю діяльністю. У посібнику «Освітні технології» О. Пехоти зазначається: «Одним з провідних завдань повинно стати створення такого освітньо-розвивального середовища, у результаті взаємодії з яким у майбутнього вчителя формується готовність до роботи на основі знання сучасних педагогічних технологій, розуміння ним своєї індивідуальної сутності, на основі якої виробляється особистісна педагогічна концепція і персонал-технологія» [7, с. 3].

У вивченні навчальних дисциплін важливим є об'єднання знань з різних предметів в єдине ціле з метою цілісного й різнобічного вивчення матеріалу та успішного застосування їх на практиці. «Теорія виховання. Методика виховної роботи» є інтегрованою навчальною дисципліною. Вивчається вона протягом двох семестрів. Тематика інтегрованого навчального курсу поділена на змістові модулі: перший – теоретичні основи процесу виховання, другий – форми організації виховної роботи, третій – основні напрями виховання молодших школярів.

Поряд з традиційними підходами до вивчення «Теорії виховання. Методики виховної роботи», на педагогічному факультеті ми пропонуємо використовувати ті технології навчання, які по-новому впливають на

традиційний процес засвоєння знань, підвищують його ефективність, спрямовують на особистісний розвиток студента.

Аналіз сучасної науково-методичної літератури свідчить, що науковці (В. Бондар, С. Бондар, С. Гончаренко, М. Гузик, О. Максименко, А. Нісімчук, О. Пехота, Л. Пироженко, О. Пошетун, О. Савченко, О. Рівін, І. Якиманська та ін.) приділяють значну увагу питанню розкриття змісту технологій навчання та їх використання на практиці. Ідея особистісно і практично орієнтованої підготовки майбутніх учителів викладена у вітчизняній психолого-педагогічній літературі (І. Бех, В. Євдокимов, О. Падалка, І. Прокопенко та ін.).

Мета нашої статті – показати використання особистісно орієнтованих технологій у підготовці майбутніх учителів початкової школи у ході викладання інтегрованого курсу «Теорія виховання. Методика виховної роботи» за кредитно-модульною системою.

Вивчення інтегрованого навчального курсу «Теорія виховання. Методика виховної роботи» відбувається за трьома модулями: практичним, теоретичним, самостійної роботи. Практичний модуль складається з практичних і лабораторних занять (виконуючи при цьому різні види завдань, студент може набрати максимальну кількість балів – п'ятдесят). Студент має право отримати відповідну кількість балів на кожному занятті і повинен бути опитаний. Протягом заняття ми використовуємо різні форми і методи роботи, зокрема групову, фронтальну форми, ситуаційний метод навчання (кейс-метод), методи дискусійного характеру та ін.

Метою застосування групової форми навчання на практичних і лабораторних заняттях з даних дисциплін є залучення студентів до активної участі в процесі оволодіння програмовим матеріалом. Так, вивчаючи на практичному занятті тему «Методи виховання» із застосуванням групової форми роботи, перед студентами ставиться завдання закріпити поняття про методи виховання, їх класифікації, навчитися підбирати та використовувати методи виховання в навчально-виховному процесі. Потім, кожен студент отримує конкретне завдання: назвати та охарактеризувати методи, що належать до методів організації діяльності, спілкування та формування досвіду суспільної поведінки; проаналізувати педагогічну ситуацію та назвати методи, які були використані; проаналізувавши педагогічну ситуацію, дати відповідь на запитання про те, чи вдало були підібрані методи; звернувшись до творів В. Сухомлинського, виписати його судження про методи виховання і т.ін. Кожен студент має конкретне завдання, за виконання якого він публічно звітується. Від його діяльності залежить якість виконання поставленого перед групою завдання. Кожен член групи працює на успіх товаришів, допомагаючи один одному і оцінюючи досягнення інших. У процесі обговорення певних питань виникають проблемні ситуації, на які студенти повинні знайти правильну відповідь. В даному випадку викладач,

виступаючи як організатор навчального процесу, має виконувати функцію координатора і партнера, допомагаючи окремим студентам і групі.

У ході обговорення відбувається перевірка засвоєних знань, співставлення виучуваного матеріалу з попередньо вивченим, щоб прослідкувати збереження взаємозв'язку між поняттями. Робота кожного члена групи оцінюється.

Отож, групова форма роботи передбачає систематичну участь кожного студента у навчанні всіх. Важливу роль відіграє спілкування і взаємодія студентів один з одним.

Під час опанування теми «Організаційні форми виховної роботи. Позакласна і позашкільна робота» ми можемо використати фронтальну форму навчання. Студентам пропонується три види завдань: скласти план проведення класної години, етичної бесіди, читацької конференції. Вкінці заняття кожен студент зачитує план тієї позакласної форми роботи, яку він обрав. Проводиться самооцінка, оцінка роботи студентів один одного. Відбувається узагальнення та систематизація знань студентів.

Нерідко ми використовуємо ситуаційний метод навчання, який передбачає «осмислення студентами реальної життєвої ситуації» [1, с. 821]. Завданням цього методу є навчити здатності справлятися з нестандартними ситуаціями, з якими ми зустрічаємося в реальному житті [1, с. 821]. Цей метод використовуємо на лабораторних заняттях, під час аналізу педагогічних ситуацій, зокрема, вивчаючи теми «Взаємодія школи та сім'ї у вихованні дітей. Методика спільної виховної роботи школи, сім'ї, громадськості з молодшими школярами. Виховна робота з педагогічно занедбанними дітьми», «Основи морального виховання молодших школярів, його методика», «Основи екологічного та фізичного виховання молодших школярів. Методика виховання» та ін. Нерідко перед студентами ставимо завдання творчого характеру. Наприклад, вивчаючи тему «Основи морального виховання молодших школярів, його методика», спираючись на практикум А. Кузьмінського, Л. Вовк, В. Омеляненка «Педагогіка: завдання і ситуації», перед студентами ставимо завдання: із книги Г. Ващенко «Виховний ідеал» виписіть характеристики різних підходів до змісту виховного ідеалу, порівняйте їх між собою; користуючись, різними науковими джерелами, виписіть моральні якості особистості, що характеризують менталітет українського народу; складіть кодекс честі учителя-вихователя та ін. [4, с. 217].

Досить цікавою є технологія навчального співробітництва, в основу якої покладено вміння організувати процес навчання на основі співпраці, співтворчості викладача та студентів. Ця технологія передбачає побудову навчання на основі активної взаємодії всіх учасників навчального процесу з використанням різноманітних засобів інформації, діалогічного характеру навчання [3]. Важливим у даному випадку є використання методу дискусії. Його можна застосовувати під час аналізу педагогічних ситуацій. Наприклад, у ході вивчення теми «Суть процесу виховання. Принципи

виховання», користуючись посібником О. Матвієнко «Виховання школярів: педагогічні задачі та завдання», студентам пропонуємо, на основі висловлення К. Ушинського «Я бачу в педагогіці не науку, а мистецтво, але переконаний, що в теорії цього мистецтва є дуже багато такого, що потрібно знати людям, які беруть за практику виховання та навчання» [5, с. 21], взяти участь у дискусії, поставивши перед ними запитання: Чи вважаєте Ви, що педагогіка – це лише наука, або лише мистецтво? Вивчаючи тему «Методи виховання», пропонуємо студентам педагогічну ситуацію і відповідно до неї ставимо запитання для дискусії: Чи можна карати дітей? Чи доцільно в педагогічній практиці застосовувати методи покарання? [5, с. 57]. На практичному занятті на тему «Розвиток особистості в колективі. Виховна робота класовода», спираючись на посібник С. Омеляненко «Педагогіка: тестові завдання», пропонуємо студентам такі завдання для дискусії: 1. У педагогічних колах нерідко виникає суперечка: необхідно виховувати «особистість для колективу» чи «колектив для особистості». До якої позиції приєднаєтесь ви?; 2. Є різні погляди на роль загального шкільного колективу і шляхи його створення. Якої ви думки про цю проблему? Виберіть правильну відповідь [6, с. 221–225].

Одним із найважливіших напрямків є самостійна навчальна робота студентів, яка нарівні з аудиторною є однією з форм навчального процесу, основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять [1, с. 804]. Модуль самостійної роботи охоплює роботу студента в модульному середовищі, виконання завдань самостійної роботи (практичні завдання), участь у наукових конференціях, олімпіадах тощо. Оцінюється самостійна робота двадцятьма балами. З інтегрованого курсу розроблена тематика завдань для самостійної роботи таким чином, щоб вони сприяли розвитку інтересу в студентів до педагогічних знань, що врешті-решт поступово стимулюватиме утвердження їх педагогічного мислення і формуватиме педагогічну культуру. Пропонуємо окремі завдання для самостійної роботи в модульному середовищі до кожної теми: тема 1. Суть процесу виховання. Принципи виховання (завдання 1. Розкрити суть процесу виховання. Завдання 2. Назвати й охарактеризувати етапи становлення і розвитку шкільних виховних систем. Завдання 3. Розкрити сутність понять «самовиховання», «перевиховання». Назвати етапи проходження процесів самовиховання та перевиховання. Завдання 4. У чому ви вбачаєте взаємозв'язок і відмінні особливості між вихованням, самовихованням і перевихованням? Завдання 5. Проаналізуйте сутність принципів виховання і складіть по 5–6 правил, спрямованих на реалізацію вимог 3–4 принципів. Завдання 6. Назвати закономірності національного виховання. Пояснити їх сутність); тема 2. Методи виховання (Завдання 1. Назвати види ігор, що використовуються у процесі виховання. Завдання 2. У чому полягає сутність методів заохочення і покарання? Назвати види заохочень і покарань, що використовуються у початковій школі. Завдання 3. Назвати

методи формування свідомості особистості. Завдання 4. Назвати та охарактеризувати методи формування свідомості особистості і методи стимулювання поведінки і діяльності особистості. Завдання 5. Складіть правила для молодого вчителя щодо використання методів виховання. Завдання 6. Із названих понять виберіть ті, які належать до методів виховання (заохочення, спостереження, екскурсія, вимога, переконування, туристський похід, «вибух», переконання, покарання, диспут, вправи, інструктаж, привчання, режим, приклад, гра). Згрупуйте їх за функціональними особливостями. Завдання 7. У чому Ви вбачаєте взаємозв'язок між методами і прийомами виховання? Наведіть приклади. Завдання 8. У чому полягає сутність методу переконування? У чому Ви вбачаєте взаємозв'язок між поняттями «переконування» і «переконання»?);

тема 3. Розвиток особистості в колективі. Виховна робота класовода (завдання 1. Вкажіть на особливості розвитку і керівництва первинним дитячим колективом, який перебуває на 1 і 2 стадіях розвитку. Завдання 2. Назвати та проаналізувати основні напрямки роботи класовода з батьками вихованців. Завдання 3. Поясніть сутність основних методів вивчення класоводом учнів. Де і як класовод має систематизувати результати вивчення учнів? Завдання 4. Назвати та охарактеризувати основні напрямки і форми роботи класовода. Завдання 5. Назвати та охарактеризувати стадії розвитку дитячого колективу. Завдання 6. Назвати функції діяльності класовода. Завдання 7. Розкрити особливості розвитку особистості в колективі. Завдання 8. Розкрити сутність поняття «колектив», назвати види колективу. Визначити умови ефективності розвитку і становлення дитячого колективу. Завдання 9. Назвати стадії розвитку колективу (за А. С. Макаренком). Із наведених властивостей обрати ті, що характеризують розвиток колективу на другій стадії: діти не достатньо знають один одного, не виявляють інтересу до діяльності членів колективу; сформувався актив; більшість членів колективу свідомо підтримує керівника колективу; актив у змозі керувати більшістю, виявляє вплив на колектив; усі питання життєдіяльності колективу розглядаються на загальних зборах; меншість підпорядковує своєму впливові більшість; вихованці спільно розв'язують питання діяльності членів колективу);

тема 4. Організаційні форми виховної роботи. Позакласна і позашкільна робота (завдання 1. Охарактеризувати організаційні форми виховної роботи. Завдання 2. Назвати позашкільні дитячі виховні заклади, вказати на зміст і напрямки їх роботи. Завдання 3. У чому Ви вбачаєте відмінність між позакласною і позашкільною виховною роботою класовода? Завдання 4. Розкрийте методика підготовки та проведення етичної бесіди з класним колективом. Завдання 5. Назвати позашкільні дитячі виховні заклади; їх значення у вихованні підростаючого покоління);

тема 5. Взаємодія школи та сім'ї у вихованні дітей. Методика спільної виховної роботи школи, сім'ї, громадськості з молодшими школярами. Виховна робота з педагогічне занедбанними дітьми (завдання 1. Що таке батьківський авторитет?

Розкрийте особливості прояву справжнього батьківського авторитету. Завдання 2. Назвати форми роботи школи, спрямовані на підвищення педагогічної освіти батьків. Завдання 3. Обґрунтувати поняття «педагогічно занедбані діти». Назвати причини відхилень у поведінці дітей. Завдання 4. Назвати та охарактеризувати типи характеру дітей. Подати рекомендації щодо виховання дітей з різними типами характеру. Завдання 5. Окресліть вимоги до батьків як вихователів. У чому Ви вбачаєте роль сім'ї у розв'язанні завдань фізичного і трудового виховання?); тема 6. Формування основ наукового та народного світогляду. Методика розумового виховання молодших школярів (завдання 1. Назвати особливості формування основ наукового та народного світогляду. Завдання 2. Назвати структуру світогляду та проаналізуйте шляхи його формування у школярів. Завдання 3. У чому полягають завдання розумового виховання? Назвати форми та засоби реалізації розумового виховання. Завдання 4. Зробіть порівняльний аналіз понять «розумове виховання», «розумовий розвиток», «інтелектуальний розвиток». Завдання 5. У чому Ви вбачаєте взаємозв'язок між розумовим, моральним та естетичним вихованням? Завдання 6. Який смисл Ви вкладаєте у поняття «світогляд»? Назвати та проаналізувати види світогляду); тема 7. Основи морального виховання молодших школярів, його методика (завдання 1. У чому Ви вбачаєте взаємозв'язок між поняттями «моральне виховання», «етика», «мораль»? Завдання 2. Сформулюйте завдання морального виховання, назвіть його компоненти і з'ясуйте, який взаємозв'язок між ними існує. Завдання 3. Які фактори визначають зміст морального виховання? У чому проявляється зв'язок між загальнолюдськими і національними морально-духовними цінностями? Завдання 4. Проаналізуйте основні шляхи, форми і засоби, які вплинули на формування ваших моральних якостей. Завдання 5. Якими чинниками, на Ваш погляд, зумовлюються труднощі розв'язання завдань морального виховання? Завдання 6. Виділити основи морального виховання школярів); тема 8. Основи екологічного та фізичного виховання молодших школярів. Методика виховання (завдання 1. Виділити основи екологічного та фізичного виховання школярів. Завдання 2. Розкрийте завдання фізичного виховання. Обґрунтуйте необхідність підвищення уваги до проблем фізичного виховання в сучасних умовах. Завдання 3. В. О. Сухомлинський писав: «Заняття фізкультурою та спортом відіграють певну роль у всебічному розвитку учнів лише тоді, коли вся виховна робота пройнята турботою про здоров'я». Поясніть взаємозв'язок між цими поняттями. Завдання 4. Визначте систему фізичного виховання у школі вашої мрії); тема 9. Основи естетичного виховання молодших школярів, його методика (завдання 1. Визначте завдання естетичного виховання та окресліть способи реалізації їх у навчально-виховній роботі початкової школи. Завдання 2. Розкрийте сутність і завдання естетичного виховання в системі всебічного гармонійного розвитку особистості. Завдання 3. Назвати методи

естетичного виховання молодших школярів); тема 10. Трудова підготовка та трудове виховання підростаючого покоління. Методика трудового виховання молодших школярів (завдання 1. Особливості трудового виховання молодших школярів. Завдання 2. У чому Ви вбачаєте взаємозв'язок між фізичним, трудовим та естетичним вихованням? Завдання 3. Розкрийте значення праці в житті людини. Завдання 4. Проаналізувати стан трудового виховання, профорієнтації учнів у сучасній національній школі).

Можна стверджувати, що правильно організована самостійна робота сприяє розширенню і закріпленню знань і умінь, що одержуються на лекціях і практичних заняттях, розвитку творчого потенціалу студентів, реалізації їх професійних навичок.

Теоретичний модуль передбачає складання іспиту, шляхом розв'язування тестових завдань (максимальна кількість балів – тридцять).

Отже, опановуючи курс «Теорія виховання. Методика виховної роботи», студенти вивчають теоретичні основи виховання, вчать застосовувати на практиці набуті теоретичні знання, зокрема, вміло підбирати методи, засоби, форми виховання учнів, забезпечувати розвиток їх творчих можливостей, здібностей. Використовуючи різні методи, форми навчання у процесі вивчення дисципліни, ми, таким чином, активізуємо процес засвоєння знань, надаємо йому творчого характеру, будуємо роботу студентів на співпраці, взаємо навчанні, що сприяє їх особистісному розвитку, вияву їх індивідуальних можливостей і здібностей до педагогічної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України ; [головний ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / [Автор-укладач Н. П. Наволокова]. – Х. : Основа, 2009. – 176 с.
3. Коваль Л. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до використання навчальних технологій у процесі викладання математики / Л. Коваль // Початкова школа. – 2004. – № 11. – С. 50–54.
4. Кузьмінський А. І. Педагогіка: завдання і ситуації : [Практикум] / А. І. Кузьмінський, Л. П. Вовк, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання-Прес, 2003. – 429 с. – (Навчально-методичний комплекс з педагогіки).
5. Матвієнко О. В. Виховання школярів: педагогічні задачі та завдання / О. В. Матвієнко. – К. : Фоліант, 2005. – 200 с.
6. Омеляненко С. В. Педагогіка: тестові завдання : [Навчальний посібник] / С. В. Омеляненко. – К. : Знання, 2008. – 391 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
7. Освітні технології : [Навчально-методичний посібник] / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська ; [За заг. ред. О. М. Пехоти]. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.